

Problem lijepog kod Schopenhauera

Sičanica, Marko

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:017107>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-19**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij hrvatskog jezika i književnosti i filozofije

Marko Sičanica

Problem lijepog kod Schopenhauera

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Boško Pešić

Osijek, 2018.

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Odsjek za filozofiju/ Katedra za teorijsku filozofiju

Preddiplomski studij hrvatskoj jezika i književnosti i filozofije

Marko Sičanica

Problem lijepog kod Schopenhauera

Završni rad

Znanstveno područje humanističke znanosti

znanstveno polje filozofija

znanstvena grana estetika

Mentor: doc.dr.sc. Boško Pešić

Osijek, 2018.

SADRŽAJ

1.	Uvod	1
2.	Estetska misao Arthura Schopenhauera	3
2.1.	Utjecaj drugih filozofa na Schopenhauerovo razumijevanje lijepog	3
2.2.	Schopenhauerovo shvaćanje lijepog	5
2.3.	Problem spolno privlačnoga kao lijepoga	8
2.4.	Lijepo kao etički problem	10
3.	Zaključak	12
4.	Popis literature	14

SAŽETAK

U ovom radu bit će riječ o estetskom nauku Arthura Schopenhauera, s naglaskom na njegovo razumijevanje pojma ljepote. Schopenhauer estetiku vidi kao jedini način na koji čovjek može pobjeći od besmisla života, a ono što čovjeku znači lijepo bit će temelj čovjekovog bivanja u svijetu. Uz to se prikazuju problemi koji proizlaze iz estetike, a za njihovo rješavanje ključne su druge grane filozofije kao što su etika i spoznajna teorija. Kroz kratki prikaz utjecaja prethodnika na Schopenhauera, s naglaskom na Kanta, kojega je Schopenhauer smatrao temeljem za svoja razmatranja o lijepom i Spinoze, koji je utjecao na razumijevanje pojma strasti, govori se o pojmu lijepoga i načinima kako razumijevanje lijepoga djeluje na život čovjeka kao pojedinca. Zaključno su prikazani problemi s kojima se susreću kako svijet u kojemu je Schopenhauer živio, tako i današnji svijet po pitanjima osnovne problematike estetike te kako se pitanja drugih grana filozofije, poglavito etike i spoznajne teorije, mogu shvatiti u estetičkom kontekstu.

Ključne riječi: Schopenhauer, estetika, umjetnost, etika, metafizika, determinizam

1. UVOD

Arthur Schopenhauer (1788-1860) njemački je filozof rođen u Danzigu. Filozofiju i prirodne znanosti studirao je u Berlinu i Göttingenu, a doktorirao je 1813. u Jeni disertacijom *O četverostrukom korijenu načela dovoljnoga razloga* prihvaćajući od dvanaest Kantovih kategorija samo kauzalitet.¹ Od 1820. radio je na berlinskom Sveučilištu, ali je ubrzo zbog nesuglasica s Hegelom prestao predavati.² Oštro se suprotstavljao postkantovskim filozofima, jer je tvrdio da su oni iskrivili Kantov filozofski nauk, a pritom je posebno napadao Hegelove teze.³ Njegovo negodovanje Hegelovom tumačenju Kanta najbolje je vidljivo kroz to što ga je prozvao »nespretni šarlatan bez imalo duha«⁴ referirajući se na to da ne shvaća Kantovu misao i da tumači Kanta bez razumijevanja njegovih temeljnih pojmova. U svojem najznačajnijem djelu *Svijet kao volja i predodžba* postavio je kao temelj svoje filozofije subjektivno-idealističku tezu svijeta kao subjektivne ljudske predodžbe, a kao svoje uzore u pisanju navodi Platona, Kanta i budizam.⁵ U nastojanju da filozofiju vrati na *izvorne probleme* prema uzoru na Kanta, preuzevši od njega razliku između fenomenalnoga i noumenalnoga, ostajući pri stvari po sebi, koju je odredio kao volju.⁶ Smatrao je kako filozofija može biti isključivo teorijska i kako je njen zadatak tumačenje i opisivanje pojava. Zbog toga je u uvodu drugoga toma svoje knjige *Svijet kao volja i predodžba* rekao »Nigde filozofija nije kadra da uradi više nego da tumači i objašnjava postojeće, da suštinu sveta koja je *in concreto*, to jest kao osećanje, razumljiva svakome izrazi u vidu jasnog, apstraktnog, racionalnog saznanja, a što ona čini u svakom mogućem pogledu i sa svakog stanovišta.«⁷ Ključan pojam u njegovom nastojanju da filozofiju učini razumljivom bit će pojam volje za

¹ Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža (mrežno izdanje), pod natuknicom: »Schopenhauer, Arthur«, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=54965>, pristupljeno dana 21.9.2018.

² Hrvatska enciklopedija, pod natuknicom: »Schopenhauer, Arthur«.

³ Isto.

⁴ Artur Šopenhauer, *O temelju morala* (Novi Sad: Bratstvo – jedinstvo, 1990), str. 85.

⁵ Hrvatska enciklopedija, pod natuknicom: »Schopenhauer, Arthur«.

⁶ Isto.

⁷ Artur Šopenhauer, *Svet kao volja i predstava*, prvi tom / drugi deo (Beograd: Grafos, 1981), str. 10.

koju će on reći da je »jedinstvena, nepromjenljiva, onkraj vremena i prostora, bezrazložna i bezumna i nikad ne može biti zadovoljena. Zato je ovaj svijet kao objektivacija metafizičke nadindividualne volje najgori od svih mogućih svjetova, a život pod diktatom te volje obilježen je neizbježnim doživljajem patnje.«⁸ Stav da je ovaj svijet najgori od svih mogućih svjetova Schopenhauerov je osvrt na Leibnizovo poimanje svijeta kao najboljega od svih mogućih svjetova, koji on donosi u svom djelu *Teodiceja*.⁹ Ovakva shvaćanja za daljnju filozofsku misao vode nas do determinizma jer Schopenhauer negira svaku slobodnu volju iz razloga što je svijet ništa drugo osim objektivizacija te volje. »Die Welt ist meine Vorstellung.«¹⁰ Ovom postavkom Schopenhauer govori kako sve što postoji u svijetu jesu materija i shvaćanje te materije.¹¹ Materija i shvaćanje te materije dva su neodvojiva korelativa koji opstoje jedan za drugoga, a to dvoje konstituira svijet kao predodžbu i iz toga proizlazi da svijet kao predodžba ili ideja sadrži u sebi oboje; onog koji opaža i ono što on opaža.¹² Sve što postoji u svijetu samo je projekcija koja je ujedno i dio ljudske volje. Volja je za Schopenhauera najvažniji pokretač čiji je um samo sluga koji ima zadatak zadovoljiti potrebe volje te se na ovaj način determinira svaki govor o slobodi volje.¹³

⁸ *Hrvatska enciklopedija*, pod natuknicom: »Schopenhauer, Arthur«.

⁹ Leibniz u svom djelu *Teodiceja* govori da je bog nužan i da je on prvi uzrok. Postoji neograničeno mnogo mogućih svjetova, a ti svjetovi nisu stvoreni, ali su u konkurenciji za nastanak. Svi su oni povezani, što potvrđuje prema Leibnizu, da je bog jedan i on ih spaja. Ti svjetovi su u odnosu s bogom, a bog je taj koji bira koji će od tih svjetova stvoriti, što dovodi do toga da bog ima razum. Koji od tih svjetova će stvoriti da egzistira izabire voljom, a prvi svijet može stvoriti jer ima moć. Bog kada je svojom mudrošću birao koji će svijet stvoriti, onda je izabrao najbolji od svih mogućih svjetova. No, iako je najbolji, taj svijet je konačan i bog ga može stvoriti samo kao takvog. Stvorenja koja je stvorio također su konačna, a iz njihove konačnosti proizlazi njihova nesavršenost. Nadovezujući se na to, Schopenhauer će reći da je ovo najgori od svih svjetova, a jedini način da se oslobodimo življenja u takvom svijetu jest putem estetskih užitaka, negirajući tako Leibnizovu teoriju o shvaćanju boga kao onog nužnog, te se okreće tumačenju prirode i stvaranju svijeta kroz pojam volje.

Usp. Gottfried Wilhelm Leibniz, *Teodiceja: ogledi o dobroti Božjoj, slobodi čovjekovoj i podrijetlu zla* (Zagreb: Demetra, 2012).

¹⁰ Arthur Schopenhauer, *Die Welt als Wille und Vorstellung*, Band I (Zürich: Haffmans, 1977), str. 29.

¹¹ Isto, str 29.

¹² Isto.

¹³ Isto.

2. ESTETSKA MISAO ARTHURA SCHOPENHAUERA

2.1. Utjecaj drugih filozofa na Schopenhauerovo razumijevanje lijepog

Schopenhauer govori odmah na početku svog kapitalnog djela *Svijet kao volja i predodžba* kako su Platon, Kant i budizam temelji na kojima on gradi svoju misao, dok će za svoj nauk o metafizici spolne ljubavi reći kako je izvor problematike u djelima Spinoze.¹⁴ Od Immanuela Kanta će preuzeti razmatranje kako je estetika »znanost o svim načelima osjetilnosti«¹⁵ jer smatra kako su kauzalitet, prostor i vrijeme estetske kategorije. Schopenhauer smatra kako je čovjekovo shvaćanje svijeta zapravo njegova predodžba te je iz tog razloga prostor temelj za sva estetska razumijevanja. Kant je smatrao kako je prostor »predodžba *a priori* koja je neophodno osnova vanjskim pojavama«.¹⁶

Nadovezujući se na ovo Schopenhauer smatra kako je prostor nužni preduvjet za subjektivno shvaćanje svijeta jer je prostor uvjet osjetilnosti. Ukoliko je čovjek biće koje živi u svojim predodžbama, onda će on težiti tome da se njegova prostornost učini što je moguće ugodnijom te će čovjek iz tog razloga stremiti k tome da svoj prostor prilagodi svojim užiticima. Kant kaže »Da bismo mogli valjano da uživamo, moramo imati osećanje lepog«¹⁷ pozivajući se na to da čovjek može imati osjećaj uzvišenosti nad objektima u svojoj prostornosti, ali ukoliko želi uistinu uživati u životu, on mora poznavati pojam lijepog. Pojam lijepog jest taj koji

¹⁴ Isto, str 7.

¹⁵ Immanuel Kant, *Kritika čistog uma* (Zagreb: Matica hrvatska, 1984), str. 34.

¹⁶ Isto, str. 39.

¹⁷ Emanuel Kant, *O lepom i uzvišenom* (Nova Pazova: Bonart, 2002), str. 17.

čovjeka stavlja u položaj u kojemu on osjeća radost jer će lijepo nužno povezivati s nečim što je dobro za njega.¹⁸ Ovdje se rađa problem toga što lijepo poprima etičku predispoziciju bivanja dobrog te ćemo biti privučeni stvarima i osobama koje su nam lijepe razmišljajući o tome kako nam nose dobro. Schopenhauer smatra kako je to glavni razlog zbog kojega se spolna ljubav tumači kao »bol cele vrste«¹⁹ jer čovjek je biće koje, kao i ostala bića u prirodi, želi produljiti svoju vrstu, a sva negativna iskustva vodit će do negativnih strasti.

Već je kod Kanta primijećen taj problem te Kant kaže »Priateljstvo nosi uglavnom obeležje uzvišenog, a ljubav između polova - lepog.«²⁰. Priateljstvo se prema Kantu ostvaruje putem dostojanstva i poštovanja, a to se u svakom društvu cijeni i to daje prizvuk uzvišenog čovjeku te se smatra kako dostojanstvo i poštovanje vode do nečega dobrog. Protuteža tome jest spolna ljubav, koja je opet povezana s lijepim, ali ta ljubav ne mora imati u sebi niti uzvišenost niti dostojanstvo, no ona je ta koju će čovjek tumačiti kao ono dobro, a čovjek će biti više privučen ostvarivanju spolne ljubavi, nego prijateljstva. Kada Schopenhauer govori o tome kako estetski užitak sa sobom nosi problematiku toga da pređe u etiku, referirat će se na Spinozin nauk o strastima iz *Etike*, gdje Spinoza govori kako je naše tijelo takvo da prima afekcije od drugih tijela konstantno i sukladno tome ono se aficira kako pozitivnim, tako i negativnim strastima te je nemoguće izaći iz ovoga, moć djelovanja našega tijela zbog toga se neprestano smanjuje i povećava, što je Spinoza rekao u 11. poučku treće knjige *Etike*. Strast je »sve ono što moć djelovanja našeg tijela povećava ili smanjuje, potiče ili suspreže, njegova predstava moć mišljenja našeg duha povećava ili smanjuje, potiče ili suspreže.«²¹ Spinoza se iz ovog razloga zalaže za to da se ljudska narav razumije prema općim zakonima iz razloga što strasti poput mržnje, bijesa, ljubavi, sreće, očaja itd., slijede iz nužnosti naravi kao i sve druge pojedinačne stvari.²² Schopenhauer ovo tumači tako da kaže kako je Spinoza prvi započeo govor o problemima koji su fundamentalni za čovjeka kao osobu, a to je problem bivanja u svijetu gdje je čovjek neprestano u potrazi za novim užicima i načinima da

¹⁸ Artur Šopenhauer, *Metafizika polne ljubavi* (Beograd: IP Neven, 2003), str 7.

¹⁹ Isto.

²⁰ Kant, *O lepom i uzvišenom*, str. 17.

²¹ Benedikt de Spinoza, *Etika* (Zagreb: Demetra, 2000), str. 195.

²² Isto, str. 177.

pobjegne od objektivizirane volje prirode, koja će njegov život držati jednako vrijednim kao i životom mrava.²³ Prema Spinozi, čovjek teži tome da uvijek bude aficiran ugodom i da sebi priskrbi što je više moguće stanje ugone kako bi njegov duh mogao biti u stanju djelovanja.²⁴ Ovdje se problem javlja s time što će čovjek izbjegavati predmete koji ga aficiraju negativnim strastima, a težit će uvijek onome što ga aficira pozitivnim. Referirajući se na ono što je Spinoza rekao u 11. poučku treće knjige *Etike*, zaključujem kako je čovjek biće koje stalno traži promjenu, a kao primjer ovdje bih dao primjer ljubavi, koja nas može privući prema nekoj osobi ili stvari, ali ukoliko se javi ljubav koja će biti veća prema nekoj drugoj osobi ili stvari, ta prijašnja postaje patnja jer više ne aficira istom dozom pozitivne strasti kao prije iz razloga što smo onda više privučeni drugoj osobi, a nemogućnost dolaska do te druge osobe ili stvari dovest će do neugodnih strasti iz razloga što ju ne možemo imati, već smo ostali sa onom starom osobom ili stvari. Kod Schopenhauera ovo je stavljeno u odnos između estetike i etike. Osobu koja nam je spolno privlačna tumačit ćemo kao osobu koja nam donosi dobro, ali to dobro je samo naša predodžba toga da će nam ona biti izvor dobrog te se zbog toga rađa patnja, a kasnije zaključuje kako je čovjek osuđen na to da vječno pati jer će konstantno biti u potrazi za estetskim zadovoljjenjima, vjerujući kako će mu ona donijeti dobro, ali sve što ima je razočarenje.²⁵

2.2. Schopenhauerovo shvaćanje lijepoga

Kada kreće svoj govor o lijepom, Schopenhauer kaže kako se taj problem ne može jednostavno izraziti, već tvrdi kako je temeljno pitanje »kako je moguće da nam se neki predmet dopada i u nama izaziva prijetnost, a da nema odnos prema našoj volji?«. ²⁶ On smatra kako objektiviziranu volju privremeno možemo zatomiti putem estetskih uživanja, naglašavajući glazbu kao najvišu među umjetnostima koja nakratko oslobađa duh od služenja

²³ Šopenhauer, *Metafizika polne ljubavi*, str 9.

²⁴ Spinoza, *Etika*, str. 195

²⁵ Šopenhauer, *Metafizika polne ljubavi*, str 9.

²⁶ Artur Schopenhauer, *Parerga i paralipomena* (Beograd: Dereta, 2013), str. 233.

volji.²⁷ Pojedinaac se boli može osloboditi umjetničkom kontemplacijom, ukoliko se prepusti bezinteresnom doživljaju umjetnosti u kojem prvi svijet (svijet kao volja) u potpunosti bude zamijenjen drugim svijetom (svijetom kao predodžbom).²⁸ Schopenhauer nadalje govori kako se »estetsko dopadanje sastoji u prijatnosti koje taj svet u nama izaziva, a postati čisti subjekt saznanja za čoveka znači osloboditi se samog sebe.«²⁹ Ovo znači da je čovjek biće koje teži stalnim estetskim zadovoljenjima jer su to jedina zadovoljenja u kojima on može biti odmaknut od objektivizirane volje. Čovjek ne može ništa opaziti, a da to ranije volja nije omogućila, a očitovanje volje jedini je način na koji čovjek može spoznati, makar kao predodžbu, određeni objekt.³⁰ Čovjekova potreba za razumijevanjem lijepog, a time i za samom estetikom kao načinom na koji se on može maknuti barem nakratko od objektivizirane volje, determinirana je samom voljom jer ona je ta koja daje čovjeku mogućnost bilo kakve spoznaje objekta tako da je čovjek stavljen u položaj da može estetski doživljaj doživjeti isključivo unutar volje. S ovim stavovima da je umjetnost jedini način čovjekovog spasa slaže se i Nietzsche, koji kaže kako su umjetnici »dokazi protiv svršnosti prirode u njezinim sredstvima«³¹ smatrajući kako se samo putem umjetničkog stvaralaštva može izbjeći besmisao života.

Schopenhauer smatra kako je način na koji se čovjek može izvući iz besmisla života glazba. Schopenhauer tvrdi »budući da glazba ne predstavlja, kao sve druge umjetnosti, ideje, ili stupnjeve objektivacije volje, nego neposrednu samu volju, to nam objašnjava da ona djeluje neposredno na volju, to jest, osjećaje, strasti i afekte slušatelja, tako da ih brzo pojačava ili preobražava.«³² Ovdje je važno napomenuti kako glazba poznaje samo tonove, ali ona nije uzrok niti proizvođač tonova, volja je zadužena za ton.³³ U glazbi su instrumenti zamjena za ljudski jezik, te oni govore nešto čovjeku, što dovodi do toga da se putem glazbe može manipulirati ljudima i ljudskim shvaćanjem lijepog. To je veza koju Schopenhauer

²⁷ Артур Шопенхауер, *Метафизика лепог* (Beograd: Partenon, 2016), str. 9.

²⁸ Isto.

²⁹ Schopenhauer, *Parerga i paralipomena*, str 234.

³⁰ Isto, str. 235.

³¹ Friedrich Nietzsche, *Schopenhauer kao učitelj* (Zagreb: Matica hrvatska, 2003), str. 72.

³² Arthur Schopenhauer, *O geniju, eseji* (Zagreb: Biblioteka Hermes, 2012), str. 124.

³³ Isto.

uspostavlja između etike i estetike, estetika kao ono čemu ljudi teže može se upotrebljavati na način u kojem će se ljudima reći što trebaju raditi, kako razmišljati itd. To Schopenhauer opisuje na primjeru opere za koju kaže kako je njeno prikazivanje potpuno neovisno, a predodžba te opere jest ono što nam objektivizirana volja i omogućuje.³⁴ Povezanost te opere s događajima, osobama i riječima, može izraziti određeno značenje koje na gledatelja može djelovati na određeni način koji su oni, koji omogućuju izvođenje te opere, htjeli.³⁵ Drugi primjer ovoga može biti himna. Ljudi kada govore o himni ne mogu govoriti da je ona njima estetski ugodna ili neugodna jer himna ima značenje koje se povezuje s određenom zajednicom. Kada se govori o himni, sud ukusa može biti isključivo proveden iz naše prijetnosti ili neprijetnosti prema skladbi koja je proglašena himnom. Jednom kada se skladba proglasi himnom staje čovjekova mogućnost davanja estetskog suda jer estetski sud ne smije imati etičke konotacije da bi bio estetski.

Čovjek je determiniran time da uvijek ide za estetskim ugođajima, ali mogućnost manipulacije time što čovjek dobiva putem tih estetskih ugođaja rađa etička pitanja u vidu kako čovjeka natjerati da radi ono što mi želimo na način da se čovjeku nametne shvaćanje toga što će mu biti lijepo, a što ne. Ipak problem estetike koja nameće etiku više će biti naglašen u pitanjima metafizike spolne ljubavi. Prema Schopenhaueru, čovjek je jedino biće koje ne želi biti to što jest te će iz tog razloga često pribjegavati u asketizam. On kaže da »sve stvari se pokazuju to ljepšim što je čovjek manje svjestan sebe«³⁶, smatrajući kako čovjek koji se prepustio estetskim užicima zapravo bježi od sebe sama jer mu je lakše živjeti u predodžbama, nego biti determiniran slijepom voljom. Nadalje tvrdi: »budući da sva patnja proizlazi iz volje, koja sačinjava naše pravo ja, ukidanjem te strane svijesti ukida se i sva moguća patnja zbog čega je stanje čistog objektiviteta percepcija, stanje potpune sreće; pa sam stoga na to stanje ukazao kao na jedno od dva konstitutivna elementa estetskog uživanja«³⁷ To je ključno za razumijevanje estetskoga kod Schopenhauera jer on upozorava na to da kada svjesnost o nama samima, odnosno subjektivitet, spadne na razinu volje; mi tada

³⁴ Isto, str. 126.

³⁵ Isto.

³⁶ Isto, str. 17.

³⁷ Isto.

očajavamo i skloni smo pesimizmu koji je povezan sa nelagodom, ali kada se kroz estetsku kontemplaciju oslobodimo toga i udaljimo se od bivanja nama samima, mi tada možemo uživati u životu.

Estetsko poimanje svijeta ostvaruje se pomoću odstranjivanja svakoga motiva koji bi uspostavio objektivitet.³⁸ Iz ovog razloga postavlja se zadaća umjetnosti kao nositeljici estetskoga, da ona mora biti duhovna aktivnost koja će omogućiti estetsku spoznaju i samim time razumijevanje lijepoga, ali na način da iza sebe nužno izostavi estetiku, iz koje je potekla, jer je estetsko za razliku od umjetničkoga vezano uz osjetilno.³⁹ Estetsko nužno uz sebe veže etičku problematiku jer estetski sud nužno uz sebe veže i pitanje dobra, ali umjetnost mora biti ta koja će biti iznad tog pitanja jer umjetnost nivelirana na ono estetsko postaje primat kojim se može manipulirati čovjekom kroz to da mu se nametne što će to za čovjeka biti lijepo, a što ne. Time umjetnost gubi svoju duhovnu aktivnost i prebacuje se u ništa drugo doli objektivizirane volje koja nas vraća u determinističku sliku svijeta određenog prostorom i vremenom.⁴⁰ Umjetnost je zbog toga spoznaja, a cilj joj je postići to da bude čisti objekt percepcije, kako bi mogli pomoću nje spoznati ideju njezine vrste, a ne pojedinačnu stvar.⁴¹ Cilj umjetnosti je dovesti čovjeka do stupnja u kojemu on ne traži ništa i nije svjestan sebe kao bića podvrgnutog slijepoj volji, nego samo promatra predmete, u kojoj pomoću naše svijesti budemo dionici samog postojanja tih predmeta. »Ono što otežava ovo stanje i čini ga rijetkim je činjenica da akcident svladava i ukida supstanciju, pa makar i na kratko vrijeme«. ⁴²

Čovjek je svjestan toga da njegova predodžba nije zbiljsko stanje svijeta i da je nemoćan u očima slijepe volje, ali odmicanje od te spoznaje da je determiniran slijepom voljom donosi mu užitak, a to postiže putem estetskog. Cilj umjetnosti je prema tome dovesti čovjeka do shvaćanja lijepog na način da ukida ono estetsko. Čovjek koji je potpuno predan vlastitim predodžbama, odmaknut od zbiljskog svijeta može osjetiti strasti ugođe, ali jednom kada se iz tog užitka vrati u zbiljski svijet, u njemu se ponovno javlja nelagoda, a sa nelagodom i sve

³⁸ Isto.

³⁹ Isto, str. 18.

⁴⁰ Isto.

⁴¹ Isto.

⁴² Isto.

ostale manifestacije negativnih strasti. Iz ovog razloga je vrlo važna problematika pojma lijepog jer ukoliko se može čovjeku nametnuti što će za njega biti lijepo, to znači da i ono malo ugone koju čovjek može doživjeti kada nije svjestan svoje determiniranosti slijepom voljom može biti podvrgnuto manipulacijama društva. Iz toga razloga imamo umjetnost, kojoj je cilj čovjeka osloboditi od bilo kakvih težnji da ju promatra kroz prizmu drugih. Svrha je umjetnosti prema tome pružiti čovjeku utočište u čistom uživanju gdje neće biti svjestan slijepe volje prirode.

2.3. Problem spolno privlačnoga kao lijepoga

Opisivanje spolne ljubavi često je glavna tema gotovo svih književnih djela kako europske, tako i istočnjačke tradicije.⁴³ Strast za spolnom ljubavlju prema Schopenhaueru je »jača od svih ostalih strasti.«⁴⁴ Ta strast za spolnom ljubavlju ne poznaje nikakve prepreke, čak i kada može ugroziti i sam život određenog pojedinca ili dovede egzistenciju do ruba propasti ili ih ostavi mentalno nestabilnima.⁴⁵ Za problematiziranje spolne ljubavi tvrdi kako je ona »stvar koja u celom ljudskom životu igra vrlo značajnu ulogu«⁴⁶, a načini na koje se ona iskorištava dovode do toga da se u gotovo svako umjetničko djelo, makar ono koje je namijenjeno široj javnosti, stavlja u prvi plan. Ovo nije samo fenomen koji se javio u vrijeme kada je Schopenhauer živio, primjere ovoga imamo i u suvremenoj kulturi koja nastaje u zadnjih pedesetak godina, primjere ovoga možemo naći na svakom koraku gdje većina popularne glazbe ima tematiku ljubavnog trokuta, čak je i u klasičnoj glazbi ova tematika našla na veliki odjek, pa je primjerice Wagner ostao poznat po svojem djelu *Tristan i Isolda*, u kojem je korištenjem tematika koje spadaju pod metafiziku spolne ljubavi uspio propagirati etičke elemente u vidu kulture življenja njemačkoga naroda.⁴⁷ Navedenu operu može se poistovjetiti

⁴³ Šopenhauer, *Metafizika polne ljubavi*, str. 7.

⁴⁴ Isto.

⁴⁵ Isto.

⁴⁶ Isto, str. 8.

⁴⁷ Matthew Bribitzer Strull, *Richard Wagner for the New Millenium: Essays in Music and Culture* (New York: Palgrave Macmillian, 2007), str. 94.

s nekim Shakespearovim djelima jer bez obzira koliko se toga odvijalo, uvijek je glavna tematika ostala spolna ljubav.⁴⁸

Umjetnost današnjice, pogotovo pop-art, kada želi šokirati svoju publiku često uvodi elemente ljubavi, pogotovo one spolne, u raznim oblicima kako bi pobudio reakciju kod publike. Primjer toga jest Andy Warholov umjetnički projekt za album *The Velvet Underground*, gdje su u prvi plan spadale ljubavne pjesme koje su se reklamirale na singl-pločama, a na samom albumu bila je banana koja kada se oguli, reprezentira spolni organ. Nakon što se u medijima otkrila simbolika te banane, prodaja albuma naglo je porasla. Dobar primjer ovoga imamo u umjetnosti koja nije vezana uz glazbu poput francuske umjetnica Orlan (Mireille Suzanne Francette Porte), koja je jako mnogo pažnje dobila upravo putem eksploatacije šoka proizvedenog kroz reakciju publike na teme koje u položaj apsurdna stavljaju spolnu ljubav (prenosila je uživo operaciju vanmaternične oplodnje uz razne natpise i glumce obučene u kupide).

Stari Grci na svoje su amfore nerijetko znali imati slike spolnog odnosa. Schopenhauer tu nemogućnost odricanja od spolne ljubavi stavlja u vid slijepe volje te govori kako ljubavna bol nije bol pojedinca, nego je ona bol vrste i zbog toga je ta bol predmet većine umjetničkih djela, pa će temeljem toga zaključiti kako ono što je spolno privlačno nužno mora biti i lijepo jer smo determinirani time da nam spolno privlačno donosi užitak. Samim time spolno privlačno tumačimo (imamo predodžbu) kao dobro, a preko toga i kao lijepo.⁴⁹ Schopenhauer zaključuje kako su sve ljubavi, bez obzira o kojem se pojedincu radi, zapravo ljubavi cjelokupnog ljudskog roda, gdje je glavni cilj priprema za buduće generacije koje će se opet razviti u bezbrojne nove generacije.⁵⁰ Ukoliko se to sagleda iz etičke perspektive, postoji li nekakvo pravilo koje će nametnuti čovjeku što smije prikazivati putem umjetnosti, a što ne? Ukoliko je glavna svrha umjetnosti da ona na određeni način manipulira masama na način da kroz svoju izvedbu promovira etičke kodekse određenog pojedinca ili skupine, možemo li mi uopće i govoriti o umjetnosti?

⁴⁸ Isto.

⁴⁹ Isto, str. 10.

⁵⁰ Isto.

Spolni nagon je jedna od tabu tema i današnjega društva, ali o tome se oduvijek pisalo makar i kroz alegorije te je on bio pokretač radnje za mnoga djela bez obzira o kojem se vidu umjetnosti radi. Freud nam kaže kako je cijeli svijet određen odnosom između *erosa* i *thanatosa*, a društvo sublimira to dvoje unutar osnovnih pravila za fundaciju bilo kojeg društva.⁵¹ Po pitanju umjetnosti koja je stvorena s razlogom manipulacije čovjekovim strastima, Nietzsche kaže, na tragu Schopenhauerovoga nauka: »Vrlo je važna razlika da li čovek dolazi do saznanja o ovom kritičnom stanju usled neke strasti ili žudnje u njemu, ili mu se ono javlja kao problem do koga je došlo naporom svojih misaonih sila i izvesnom snagom istorijske imaginacije.«⁵² Jedna od čovjekovih primarnih potreba jest pitati se o ljubavi i o načinima zadovoljenja spolnog nagona, a zbog toga je umjetnost potrebna kao način na koji se to može očitovati. To je jedini način u kojemu čovjek determiniram voljom može makar malo se odmaknuti od patnje. Tako postavljene stvari dovode do toga da se moramo pitati o etici koja će odrediti granice kojima umjetnost manipulira masama te pokušati dati odgovor na pitanje može li postojati etika u svijetu koji je determiniran, a jedini način da čovjek dođe do sreće je putem umjetnosti, koja je ionako rađena u svrhu manipulacije?

2.4. Lijepo kao etički problem

Kada kreće u svoje etičko izlaganje, Schopenhauer naglašava da on ne daje svojevrsne instrukcije za moralno djelovanje čovjeka, već samo želi obrazložiti ljudsko ponašanje na način da se što dublje prodre u ljudsku prirodu.⁵³ Pojam moralnog zakona tumači kao pojam koji se s jedne strane vidi u etici ili moralu kao izvjesno naučavanje, a s druge pak strane taj pojam egzistira u stvarnom životu kao pojam moralnosti.⁵⁴ Schopenhauer zbog svojih determinističkih stavova odbacuje svaku etiku koja govori o dužnostima, referirajući se na Kanta, smatrajući ukoliko je volja slobodna u svom djelovanju, onda joj propisivanje bilo kakvih dužnosti ograničava tu slobodu, što onemogućava procjenjivanje stvarnih moralnih

⁵¹ Usp. Sigmund Freud, *O seksualnoj teoriji - Totem i tabu* (Beograd: Matica Srpska, 1973).

⁵² Fridrih Niče, *Volja za moć* (Beograd: Dereta, 2015), str. 180.

⁵³ Artur Šopenhazer, *Paraneze i maksime* (Beograd: Feniks, 2006), str. 3.

⁵⁴ Isto, str. 4.

vrijednosti čovjeka, a volja po Schopenhaueru ne samo da je slobodna, nego je svemoćna.⁵⁵ Deterministička pozicija po pitanje njegove etike potvrđuje se stavom kako su sve ljudske odluke iz volje proizašle i kakvo je obilježje volje, takvo je i ljudsko djelovanje.⁵⁶ Kada se govori o moralnim ili nemoralnim osobama, u vidu Schopenhauerove etike, govori se o djelovanju čovjeka izazvano neakvim pritiskom, osjećajem dužnosti ili strahom, iako to ne bi realno prikazivalo moralnost ili nemoralnost nekog čovjeka jer smisao djelovanja leži samo u tome da dolazi iz čovjekove unutrašnjosti.⁵⁷ Na ovaj način kada se govori o vanjskim faktorima, misli se na uobičajeni strah koji onemogućava slobodno djelovanje, djelovanje koje je posljedica stanja afekta, strah od kazne poslije smrti i slično. Tu se u etička razmatranja mora uvesti i Schopenhauerova shvaćanja religije, pogotovo po pitanju kazne prije smrti.

Schopenhauer negira svaki oblik teizma i dogmatizma, a identificiranje zla u svijetu s odlukama božanskog bića značilo bi opravdati sve što se na svijetu događa, što je u suprotnosti sa zahtjevima moralnosti.⁵⁸ Nadalje naglašava da je čovjekova volja egoistična, odnosno ona djeluje samo na vlastitu dobrobit, a u religijskom shvaćanju to je povezano s blaženstvom, što opet ne može pokazati da li je neki čovjek moralan ili ne.⁵⁹ Iz toga razloga Schopenhauer zaključuje da se moralno djelovanje ne može naučiti, već da je svaki čovjek moralan ili nemoralan, ovisno o njegovim namjerama i ponašanju, te se ne može očekivati da će neki etički sustav stvoriti moralne ljude, kao što ni dobra estetska teorija ne može stvoriti dobrog umjetnika, već je sve u granicama objektivizirane volje.⁶⁰ Schopenhauer naglašava da etika ne može biti zasebna cjelina, već ona egzistira unutar cjelokupnog filozofskog sustava jer etika ima svoj temelj u metafizici, a objašnjenje svijeta i stvari u njemu u uskoj je vezi s ponašanjem čovjeka.⁶¹ Stavljajući etiku u podređeni položaj metafizici, Schopenhauer zapravo naglašava kako je ona potrebna unutar svih filozofskih grana, ali nikada ne smije biti

⁵⁵ Isto, str. 5.

⁵⁶ Artur Schopenhauer, *O temelju morala* (Novi Sad: Bratstvo – jedinstvo, 1990), str. 15.

⁵⁷ Isto.

⁵⁸ Schopenhauer, *Parerga i paralipomena*, str. 156.

⁵⁹ Isto, str. 157.

⁶⁰ Isto.

⁶¹ Schopenhauer, *Paraneze i maksime*, str. 122.

sama po sebi, jer tada gubi smisao. Etika je u determinističkom sustavu stavljena kao savjetodavna, a ne kao ona koja propisuje. Ipak, svaka predodžba, koja je zasnovana u metafizici, tražit će svoje dokidanje u fizici, pa će tako i sve ono ostvareno kroz umjetničku kontemplaciju zadobiti i svoju etičku poziciju, ovisno o tome što će društvo od određenoga umjetničkoga djela zahtijevati i kako će ga tumačiti. Iz toga razloga Schopenhauer upozorava na to da umjetničko ne smije dobiti etičke komponente jer će se na taj način izgubiti ono umjetničko u djelu.

3. ZAKLJUČAK

Glavno pitanje koje Schopenhauer postavlja i koje se tiče razumijevanja pojma lijepoga jest »kako je moguće da nam se neki predmet dopada i u nama izaziva prijetnost, a da nema odnos prema našoj volji?«⁶² On pod ovim pitanjem govori o tome kako je lijepo, na tragu Kanta, tumačeno kao ono dobro, a kao takvo može voditi do toga da se čovjekom manipulira. Cilj njegovog govora o estetici leži u tome da se pokažu načini na koje etička pitanja mogu ugroziti čovjeka kao pojedinca. Čovjek je biće koje je konstantno u patnji zbog svoje determiniranosti slijepom voljom prirode i nemogućnosti odmicanja od iste. Iz ovog razloga čovjek će često bježati u asketizam i tražiti utjehu u umjetnosti, s naglaskom na glazbu, kako bi se othrvao konstantnim nemirima koje osjeća zbog determiniranosti voljom. Estetske potrebe su ono što definira svakog čovjeka, a njegove strasti su te koje upravljaju njime. Ovo je posebice naglašeno kada se govori o spolnoj ljubavi koja je bila glavna tema umjetnosti od vremena antičke Grčke, pa sve do danas. Etika se tu pokazuje kao ključna koja bi trebala imati svoje uporište u tome da pokuša dati kritički osvrt na probleme koji nam dolaze zbog manipulacije ljudima. Ljudi su za vrijeme svojih estetičkih kontemplacija najsretniji jer na taj način zaboravljaju na volju. Ukoliko se dopusti da osobe na položaju unutar nekog društva manipuliraju ljudskim strastima putem toga da se diktira ili nameće što će biti lijepo, a što ne, dovodimo se u problematiku da više ne možemo govoriti o umjetnosti, nego samo o proizvodu koji ima jasnu ulogu, a to je mijenjanje društvene slike. O problemima koje je Schopenhauer iznosio ponajviše su govorili u pogledu estetike Friedrich Nietzsche, te u pogledu psihologije Sigmund Freud. Smatram kako je ključno vratiti se na probleme koje nam je iskazao Schopenhauer, te ukoliko prihvatimo njegovo determinističko stajalište ljudskog života, pokušamo djelovati tako da taj dio čovjekova života koji je podložan strastima usmjerimo putem etike u ostvarivanje bolje ljudske zajednice, gdje će se čovjeku omogućiti uživanje u umjetnosti tako da ona neće biti nametnuta, nego će svaki čovjek kao pojedinac imati vlastitu predodžbu što za njega umjetnost jest, a samim time moći će odrediti što za njega lijepo jest bez da trpi nametnuto shvaćanje lijepog.

⁶² Schopenhauer, *Parerga i paralipomena*, str. 233.

Svaki govor o estetici koji ne sagledava etičke probleme bio bi pogrešan jer tako ostavljamo prostor društvu da diktira našem razumijevanju lijepoga te se iz toga razloga moramo posvetiti etici, kada govorimo o estetici, bez obzira bila ona izdvojena kao zasebna grana unutar znanosti ili kao dio već određenog sustava. Jedino što čovjek može u ovom svijetu jest patiti, ali kroz kontemplaciju umjetničkog on može makar na kratko pobjeći od slijepe volje prirode i determiniranog svijeta u kojemu on prebiva. Ukoliko lijepo nužno mora biti nametnuto čovjeku, onda je potrebno to prilagoditi tome da vodi boljitku, kako pojedinca tako i zajednice.

4. POPIS LITERATURE

1. Bribitzer Strull, Matthew, *Richard Wagner for the New Millenium: Essays in Music and Culture* (New York: Palgrave Macmillian, 2007);
2. Frojd, Sigmund, *O seksualnoj teoriji - Totem i tabu* (Beograd: Matica Srpska, 1973);
3. *Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža (mrežno izdanje), pod natuknicom: »Schopenhauer, Arthur«; pristupljeno dana 21.9.2018.
4. Kant, Emanuel, *O lepom i uzvišenom* (Bonart: Nova Pazova, 2002);
5. Kant, Immanuel, *Kritika čistog uma* (Zagreb: Matica hrvatska, 1984);
6. Leibniz, Gottfried Wilhelm, *Teodiceja: ogledi o dobroti Božjoj, slobodi čovjekovoj i podrijetlu zla* (Zagreb: Demetra, 2012);
7. Niče, Fridrih, *Volja za moć* (Beograd: Dereta, 2015);
8. Nietzsche, Friedrich, *Schopenhauer kao učitelj* (Zagreb: Matica Hrvatska, 2003);
9. Schopenhauer, Arthur, *O geniju, eseji* (Zagreb: Biblioteka Hermes, 2012);
10. Schopenhauer, Arthur, *Die Welt als Wille und Vorstellung*, Band I (Zürich: Haffmans, 1977);
11. Шопенхауер, Артур, *Метафизика леног* (Beograd: Partenon, 2016);
12. Šopenhauer, Artur, *Parerga i paralipomena* (Beograd: Dereta, 2013);
13. Šopenhauer, Artur, *Paraneze i maksime* (Beograd: Feniks, 2006);
14. Šopenhauer, Artur, *Metafizika polne ljubavi* (Beograd: IP Neven, 2003);
15. Šopenhauer, Artur, *O temelju morala* (Novi Sad: Bratstvo – jedinstvo, 1990);
16. Šopenhauer, Artur, *Svet kao volja i predstava*, prvi tom / drugi deo (Beograd: Grafos, 1981).